

Sárándi értékek

Érték az, aminek múltja, gyökere van – vallja Sági Józsefné, a sárándi értéktár bizottság elnöke. A nyugdíjas pedagógus tizenhárom munkatársával végzi a helyi értékek számbavételét, gyűjtését.

– A település létszámához, a kétezer ötszáz lakoshoz képest, talán soknak tűnhet ez a szám – mondja az elnök asszony. – Mi egyúttal munkacsoportként is működünk, amelynek minden tagja hozzáértő és elkötelezett ember. Felosztottuk egymás között a feladatokat, nyolc szakterületet különítettünk el.

Gyönyörű Zsigmond, aki vőfély, természetesen ennek a területnek a hagyományait gyűjti. De van köztünk grafikus, Vincze László, akinek a kulturális örökség a szakterülete, egyetemi professzor, Bán Miklós, aki a természeti környezettel foglalkozik. Szilágyi Jánosné, helyi termelő, méhészt és sajtőkészítőt, Gönczi Zoltán mezőgazdasági szakember pedig, a génmegőrzés szakértője. Kálmán Bálint geográfus, szakterülete az agrár- és élelmiszergazdaság, a kulturális örökség, a természeti környezet és a sport. Kálmánné Szabó Katalin tanár az épített környezet, a kulturális örökség, a turizmus és a vendéglátás témakörében végez gyűjtést. Nagy Zsuzsanna tanár a sporttal, Román András építész az épített környezettel foglalkozik. Szántó József vállalkozó területe az agrár- és élelmiszergazdaság valamint az ipari és műszaki megoldások. Tagjaink közé tartozik még két kézműves is, Virágos Lajosné Kozák Anikó hímző-viseletvarró és Gyönyörűné Erdei Judit szürrátét készítő. Magam tanárként és szövöként a kulturális örökség, a turizmus és vendéglátás témakörében végzek gyűjtést. A csoport időnként

tovább bővül azokkal, akik a gyűjtés érintett területén élnek vagy munkálkodnak. Lassan dolgozunk, mert nincsenek tapasztalataink, magunk taposunk az utat. Azért nem vagyunk egyedül, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársaitól és a múzeumoktól sok módszertani segítséget, ötletet kapunk. Az Intézet Hajdú-Bihar Megyei Irodája, például rendszeresen szervez műhelybeszélgetéseket, konferenciákat, amelyeken a térség polgármesterei, jegyzői és az értéktár bizottságok tagjai is részt vesznek. A közös gondolkodás és egymás jó gyakorlatainak megismerése előre viszi a munkát, lendületet ad. Ugyancsak sokat segít a településen három éve működő Sárándi Hagyományőrző Egyesület, amelynek több tagja dolgozik a bizottságban is.

Nem leltár...

– Feltett szándékunk – magyarázza Sági Józsefné –, hogy minden értéket összegyűjtünk. Járjuk a települést, felkeressük az embereket. Van olyan terület, ahol csak nagyon lassan és van olyan, ahol gyorsabban haladhatunk, hiszen egy-egy értéknek minősülő tárgyat, motívumot fel kell tárnunk, le kell írni, fotózni, videózni kell és felelősen dönteni arról, hogy mi az érték és mi nem az. Elvégre nem leltárt, hanem értéktárat készítünk. Az értékek tudatosításával pedig a közízlés is javítható. Természeti értékeink feltárása például egy-másfél évet vesz igénybe. A kézművesség ezzel szemben viszonylag gyorsan dokumentálható. „Kézműves nagyhatalom” vagyunk, hiszen tizenheten élnek és

Sági Józsefné. Fotó: Hermann Attila

alkotnak Sárándon: fafaragók, bőrszobos, kosárfonók, szövők, gyöngyfűzők, viseletkészítők, fazekasok és asztalosok. Településünk leghíresebb népművészeti motívuma a szürrátét, amelyet már felvettünk a helyi értéktárba, sőt ez a megyei értéktárba is bekerült. Az egyes értékeket külön kis füzetekben meg is jelenítjük, így a gyűjtés végére összeáll egy kötet. Nagyon fontos ugyanis, hogy ezeket a kincseket az emberek is megismerjék. A célunk tehát az, hogy értékeinket ne csak felmutassuk, de vissza is helyezzük a köztudatba, a hétköznapi életbe. A „visszatartás” legalább olyan fontos, mint a számbavétel, különösen mai, értékvesztett világunkban.

„Benne van a nótában”

Sáránd nem rendelkezik önálló viselettel és folklórral, de számos emberi értékkel büszkélkedhet a mesemondók, énekmondók és a már

említett kézművesek között. Az értéktár bizottság most azon munkálkodik, hogy Dankó Imre, a 94 éves ostorfonó mester életművét is felvegye az értéktárba.

– Imre bácsi harminchat ágra fonja az ostort – meséli Sági Józsefné. – Amikor megkérdezték tőle, miért éppen ennyire, azt válaszolta, hogy benne van a nótában: „Fonom az ostort, harminchat ágra”. Így aztán addig nem nyugodott, amíg ezt meg nem tanulta.

Amin még dolgozunk: a dramatikus játékok, a sárándi betlehemezés megörökítése és a régi fotók összegyűjtése. Az egykori gőzmalomnak, amely leégett és teljesen tönkrement, sajnos már csak a történetét tudjuk rekonstruálni. Szeretnénk azt is közzé tenni egy „települési könyvben” ki mihez ért, mit tud. Hiszen vannak hentesek, méhészek, sajtkészítők, akik kuriózumokat gyártanak. Külön értéknek tekintjük az íratlan törvényeket, az úgynevezett szokásrendet, amely szabályozta a közösség életét. Ezek még a régi egyházi könyvekben fellelhetők.

S ha már a nótára hivatkoztunk, említsük meg az egyetlen szólást is, amely a település nevéhez kapcsolódik: „Úgy járt, mint a sárándi asszony a gombótával.” Történt ugyanis, hogy egy sárándi asszony gombótát főzött a férjének. Ez az ugyancsak a településre jellemző térsztaétel tojásból, lisztből és sóból készül. A tésztát lereszelik, majd összefogatják pirított szalonnával és annak a zsírával. Egy edényben az asszony az ura után vitte az ebédet, ám az jó messzire, a szántó föld túloldalán dolgozott. A feleség megkötötte a kutyát, hogy az nehogy megegye a gombótát, s az edényt ott hagyta. Az állat azonban hogy hogy nem, mégis befalta a tésztát, a gazdának csak az edény maradt. A sárándi asszony tehát jót akart, de az rosszul sült el.

Derecskei Hagymások, Bagosi Tökösök

A csúfnevek, ragadványnevek és a különböző földrajzi elnevezések ugyancsak az értéktárba kíváncsnak. A csúfneveknél persze nehézsé-

get okoz, hogy a ma is élő családokat nem sérti-e, hozzájárulnak-e ezek közléséhez.

– A ragadványnevekkel egyszerűbb a helyzet – magyarázza Sági Józsefné. – Előfordult, hogy sok Lovász nevezetű ember volt a községben. Őket különböző állandó jelzőkkel illették. Volt például Parti Lovász, mert a parton lakott, vagy Kupec Lovász, mert üzleteléssel foglalkozott. Ugyanígy megjelölték a Tóthokat (Tormás Tóth, Macskás Tóth stb.) és a szomszéd falvakat aszerint, melyik mit termesztett, miről volt híres vagy éppen hírhedt. Egy-egy összejevetelen aztán cukkolták egymást a nevek bekiabálásával. A „Rossz Baloghra” még én is emlékszem gyerekkoromból. Csak ugyan „rossz” volt, nagyon szeretett inni. Amikor például Sárándra bevették a vizet és újságírók érkeztek a faluba, hogy hírt adjanak erről, pont a Rossz Baloghot találták megkérdezni: „Na, aztán, bátyám, mit szól a szép, új vízvezetékhez? Én aztán semmit – érkezett a válasz –, mert én a vizet még a lábammal is elkerülöm!”

A földrajzi elnevezések, határ- és dülő nevek esetében a régi könyvek, térképek, egyházi és közigazgatási nyilvántartások igazíthatnak el. Én az iskolában kezdtem a kutatást, a régi naplóbejegyzések is sok mindentről árulkodnak.

De mi a helyzet a magántulajdonnal?

Az értékek gyűjtése közben számos kérdés is megfogalmazódik. Pél-

dául, hogy egy szép régi porta – ha az magántulajdonban van – bevehető-e az értéktárba? Ha igen, jár-e ez valamilyen kötelezettséggel a tulajdonosra nézve? Sárándon van egy igazi, régi, vert falu ház kitűnő állapotban, udvarán pedig a jellegzetes, kerítésbe beépített, az utcafrontra néző kukoricagóré is megtalálható. Most a házat egy idős asszony lakja. Vajon az örökösei is megtartják majd az ingatlant az eredeti állapotában? Ha pedig rossz állapotban van egy értéktárba szánt épület, de a tulajdonos nem áldoz rá, van-e forrás, esetleg pályázatból, amellyel felújítható?

Sáránd határában van egy csordakút, amely a falu legelőjének itatója volt egykor. Ma magántulajdonban van. A szép, régi gémeskút nagyobb, mint a hortobágyi. Azonban felújításra, védelemre szorulna. Felvetődik a kérdés: az értéktár bizottság hová, kihez fordulhat ebben az esetben?

Ugyanakkor születnek is újabb épített értékek: egy tájházat alakít a közösség, amelyben az értéktár gyűjteménye helyet kaphat, környezetében pedig megjelenne a klasszikus paraszti udvar a veteményes kerttel, az őshonos gyümölcsfákkal és az istállókkal.

Sági Józsefné Illyés Gyula *Anyanyelvünk* című írásának gondolatait idézte végezetül: „Vannak népek, akiknek vallása nem egyéb, mint őseik tisztelete... nyújtsuk hát magasra örökségünk szép darabjait, s aztán ne szégyelljük, végezzünk valami ünnepi szertartást, már csak gyermekeink földi üdvösségéért is. Ez a mi örökölt vallásunk.”

SÁPI JÓZSEFNÉ Sárándon született, egész életét a falu közösségének szentelte, nyugdíjazásáig pedagógusként, az utóbbi években pedig az iskola igazgatójaként dolgozott. Magyar nyelvet és irodalmat, valamint szöveget tanított a gyerekeknek. A helyi értéktár bizottság elnöke, a Sárándi Hagyományörző Egyesület tagja. Önkéntesként ma is tanít, munkájával segíti a határon túli gyermektáborokat.

R. SIMOR KATALIN újságíró, közművelődési szakember, a Nemzeti Művelődési Intézet Hajdú-Bihar megyei irodájának munkatársa.